

Сердюк К. О.,
Наук. співробітник
відділу наукової
реферативної інформації
ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Реферативний огляд

Вступ

Реферативний огляд акумулює узагальнену інформацію про стан розробки питання без їхньої критичної оцінки автором. Призначення цього огляду – ознайомити споживачів інформації зі станом розробки проблем розвитку соціальної компетентності учнів загальноосвітніх шкіл. При підготовці огляду було використано матеріали за 2008–2014 роки із загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова», реферативної галузевої бази даних Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, мережі Інтернет. Реферати подано українською мовою.

Вітчизняні дослідження теорії та практики педагогічної діяльності виявили перелік інтегральних компетентностей, формування яких відбувається в загальноосвітній ланці освіти: культурна, соціальна, навчальна, соціальна, громадянська, інформаційно-комунікативна та здоров'язберігаюча. Рада Європи розробила загальну класифікацію з п'яти груп компетентностей, першою з яких є група соціальних компетентностей, до яких входять знання про соціальну реальність, уміння та навички взаємодіяти з нею та соціально-особистісні характеристики індивіда, які відповідають за ефективність виконання ним певної соціальної ролі. Таким чином, громадянську та інформаційно-комунікативну компетентності деякі дослідники справедливо вважають складовими комплексу соціальної компетентності особистості.

РОЗДІЛ І. РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В НАВЧАЛЬНИЙ ЧАС

Період навчання в ЗНЗ тривалий і охоплює три важливі періоди розвитку людини та формування її особистості: молодший шкільний вік, підлітковий вік та юність. В ці періоди закладаються основні навички орієнтації людини в соціальному просторі та механізми взаємодії з ним. Основною діяльністю учня є навчання. Система загальноосвітніх закладів дає

дитині комплекс загально визнаних необхідних теоретичних та практичних знань, які формують світогляд дитини та пояснюють їй ключові аспекти сучасної наукової картини світу. Разом із тим важливою складовою процесу ознайомлення дитини з дійсністю є навчання її правильно орієнтуватися в ній, взаємодіяти з нею та керувати своєю поведінкою в ній. Соціальна реальність є зрізом сучасної наукової картини світу і тому розвиток соціальної компетентності є складовою системи загальної освіти.

Соціальна компетентність старшокласника в контексті особистісно-зорієнтованого підходу / О. Безкоровайна // Нова педагогічна думка. – 2011. – № 4. – С. 49-53. – Бібліогр.: 8 назв. – укр..

Обґрунтовано теоретичні основи змісту поняття «соціальна компетентність» та уточнено його змістове наповнення, підґрунтям якого є система понять: знати - досягти - вміти - відповідати. Уточнено смислову компоненту понять «компетентність» та «компетенція». Визначено можливості застосування авторської технології виховання культури особистісного самоствердження раннього юнацького віку, основу якої становлять такі положення: домінанта самоствердження, організація зовнішньої частини педагогічного процесу, розвиток здібностей особистості. Охарактеризовано основні складові даної технології: особистісно-зорієнтований підхід, співпраця, створення ситуації успіху, контроль і оцінка діяльності. Доведено ефективність розробленої технології в аспекті всебічного розвитку інтелектуальних, морально-вольових, творчих здібностей старшокласників.

Сухомлинський у діалозі з сучасністю: кроки до європейської школи здоров'я / Л. М. Чернова, Д. Керчмар // Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: здоров'я через освіту: матеріали V Міжнар. та XIX Всеукр. пед. читань, 11-12 жовт. 2012 р. у м. Донецьку: [у 4 т.] / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України, Укр. асоц. ім. Василя Сухомлинського, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського, Донец. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Донецьк: Витоки, 2012. – Т. 4. – С. 276-279. – Бібліогр.: 10 назв. – укр..

Розглянуто досвід роботи Харцизької спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземних мов №26, спрямований на розкриття та розвиток творчих і інтелектуальних здібностей учнів, забезпечення високої загальної активності школярів як у вивченні іноземних мов, так і в соціальній сфері, створення умов набуття учнями здоров'язберезувальної, полікультурної, соціальної та інформативно-комунікативної компетентностей. Зосереджено увагу на роботі школи з профілактики шкідливих звичок та девіантної поведінки школярів, із застосування досягнень та досвіду видатного вітчизняного педагога В. О. Сухомлинського з виховання лідерських якостей сучасних учнів як етапу моделювання сучасного європейського громадянина. Виокремлено співпрацю з волонтером Корпусу миру США в Україні міс Даниель Керчмар у реалізації окреслених завдань,

зокрема в організації семінару-тренінгу по боротьбі з ВІЛ/СНІД, Конкурсу творчих робіт на тему „Профілактика ВІЛ\СНІД та ризикованої поведінки” та інших заходів.

Виховання старшокласників як суб'єктів соціальної сфери життя громадянського суспільства / О. Запасникова, О. Лівенцев // Рідна школа: щомісяч. наук.-пед. журн. – 2013. – № 12. – С. 56-60. – Бібліогр.: 3 назви. – укр..

Висвітлено хід та основні результати дослідно-експериментальної роботи з проблеми розвитку соціальної компетентності старшокласників як зростаючих суб'єктів громадянського суспільства. Зазначено, що пріоритетною умовою ефективного виховання досліджуваного феномену є доцільне і оптимальне використання інформаційно-комунікаційних та інших інноваційних технологій. Зафіксовано, що людину-суб'єкта відрізняє здатність до рефлексії, самостійного та критичного оцінювання того, що здійснено. Наведено структуру соціальної компетентності як інтегрованої якості старшокласника-суб'єкта, в якій виокремлено когнітивний, морально-ціннісний, особистісний та діяльнісний компоненти. Представлено інформацію про функціонування шкільного телецентру та підготовку старшокласниками до ефіру циклу передач, що мотивували учнів до прояву соціальної активності та висвітлювали досвід успішної самореалізації.

Поліпшення якості навчальної літератури з християнської етики як чинник формування соціальної компетентності молодших школярів / С. І. Данилейко // Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки / ред. В. В. Радул [та ін.]. – Кіровоград : КДПУ, 2010. – Вип. 88. – С. 71-75. – Бібліогр. в кінці ст.

У статті розглядаються питання науково-методичного забезпечення апробації програми предмету "Етика: духовні засади" та інших предметів духовно-морального спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах.

Використання ідей В. Сухомлинського в процесі формування соціальної компетентності молодших школярів / С. Данилейко // Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки / ред. В. В. Радул [та ін.]. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – Вип. 101. – С. 118-124. – Бібліогр.: 7 назв. – укр..

У статті досліджується вплив педагогічних ідей В. О. Сухомлинського на сучасні процеси формування соціальної компетентності молодших школярів.

Теоретичні питання формування в молодших школярів ключових компетентностей / М. В. Дорожко // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 40. – С. 105-110. – Бібліогр.: 3 назв. – укр..

Висвітлено основні положення щодо формування ключових компетентностей у молодших школярів, які виділяють вчені України та різних країн Європи. Визначено основні групи ключових компетентностей:

соціальні, мотиваційні та функціональні. Перераховано ключові компетентності, що розглядаються в Україні: уміння вчитися, загальнокультурна компетентність, а також громадянська, підприємницька, соціальна, здоров'язберігальна та компетентність у застосуванні ІКТ.

Педагогічне проектування закладу життєвої компетентності / Н. Савенко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2012. – № 2. – С. 90-93. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

Розглянуто життєдіяльність Центру позашкільної роботи як закладу життєвої компетентності, в основі діяльності якого буде соціальне проектування, життєва та соціальна практика, що сприятимуть активній участі дітей та молоді в суспільному процесі, їх включенню в систему соціальних зв'язків та відносин, суспільно значущу діяльність. Проаналізовано зміст освіти в Центрі, етапи проектування закладу життєвої компетентності. Викладено принципи, які визначають змістові технології й управлінські домінанти навчально-виховного процесу, спрямованого на плекання дитини як творця і проектувальника свого життя.

Формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Т. О. Кузьміч; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань, 2014. – 19 с. – укр.

Уточнено сутнісний зміст базових понять "соціальна компетентність старшокласників", "формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури" та педагогічну сутність феномену "соціокультурна ідентифікація" як одного з найважливіших компонентів соціальної компетентності старшокласників. Розглянуто критерії (індивідуально-особистісний, соціологічний, культурно-етнічний, життєво-футурологічний) та рівні (високий, достатній, середній, низький) сформованості соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури.

Школа соціальної адаптації / М. В. Шульський // Педагогічний пошук. – 2013. – № 2. – С. 38-42. – Бібліогр.: 7 назв. – укр.

Розкрито зміст та сутність поняття «соціально-трудова компетентність» та його взаємозв'язок із компетенціями соціального вибору та соціальної активності. Проведено соціологічне дослідження ставлення старшокласників до майбутніх перспектив трудового та соціального статусу. Розроблено модель соціально-трудової компетентності учнів та охарактеризовано її складові: психологічна, комунікативна, соціальна та інструментальна. Визначено зміст компонентів, які забезпечують формування соціально-трудової компетентності. Досліджено психолого-педагогічний портрет сучасного випускника сільської школи. Подано визначення феномену «сучасний

випускник» загальноосвітньої школи. Зміст моделей соціально-трудової компетентності, компонентів освітнього середовища та портрету сучасного випускника школи подано у таблицях. Доведено, що формування соціально-трудової компетентності учнів є найважливішим завданням сучасного навчального закладу.

РОЗДІЛ II. РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ В ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ТА В СІМ'Ї

Окрім безпосередньо навчання в школі учні часто відвідують позашкільні заходи, гуртки за інтересами, а також дитячі та молодіжні громадські об'єднання та ініціативи, які також є частиною системи освіти та цілісного освітнього процесу. Відтак доцільно виокремити особливості розвитку соціальної компетентності учнів в позанавчальний час. Сфера позашкільної діяльності дитини розкриває значний пласт соціальної реальності та дає змогу дитині поступово адаптуватися до змін середовища її діяльності – навчальної, виховної, ігрової та творчої. Визначальною особливістю виховання соціальних компетентностей поза шкільною програмою є її максимальна наближеність до дійсності, яка часто перетворюється на апробацію засвоєних знань та принципів соціальної взаємодії і практичне вироблення умінь та навичок соціальної дії. Сімейні відносини є частиною соціальної сфери суспільства, а тому сім'я одночасно є і суб'єктом, який виконує розвивальну діяльність, і площиною постійної практики соціальної компетентності дитини.

Розвиток соціальної та громадянської компетентностей старшокласників засобами телекомунікаційних проєктів / С. Малахова, Т. Апалькова, Н. Фокіна // Рідна школа: щомісяч. наук.-пед. журн. – 2013. – № 12. – С. 61-65. – Бібліогр.: 5 назв.

Висвітлено основні результати дослідно-експериментальної роботи з проблеми розвитку соціальної та громадянської компетентностей старшокласників. Визначено, що ефективним шляхом розвитку зазначених феноменів може виявитися організація проєктної діяльності учнів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Наведено різні види телекомунікаційних проєктів, серед яких: телеконференції, соціальні дослідження, змагання у творчих конкурсах соціально-громадянського спрямування, віртуальні подорожі та зустрічі, дискусії та дебати. Апробовано конкурс проєктів соціальної реклами «Зверніть увагу!», що сприяв формуванню у старшокласників творчого та критичного мислення, вміння працювати із суспільно-політичною та соціальною інформацією.

Виховання соціально компетентної особистості в позашкільному навчальному закладі / О. Литовченко // Шлях освіти. – 2009. – № 4. – С. 28-31. – укр.

Висвітлено деякі теоретичні положення дослідження проблеми формування соціальної компетентності особистості як результату навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі. Наведено різні підходи до визначення сутності категорії "соціальна компетентність" і існуючі в сучасній педагогічній науці класифікації компетентностей особистості. У контексті вирішення проблеми виховання соціально компетентної особистості охарактеризовано роль позашкільних навчальних закладів. Зазначено, що для визначення критеріїв оцінювання соціальної компетентності особистості необхідно застосовувати діагностичні методики нового типу.

Теоретико-методичні основи позашкільної освіти / О. Биковська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2012. – № 2. – С. 24-29. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.

Проаналізовано сучасні теоретичні та методичні положення позашкільної освіти. Розкрито методiku позашкільної освіти, що базується на застосуванні компетентнісного підходу. Узагальнено зміст позашкільної освіти з урахуванням пізнавальної, практичної, творчої та соціальної компетентностей. З'ясовано, що соціальна компетентність у художньо-естетичному, науково-технічному, еколого-натуралістичному, туристсько-краєзнавчому та гуманітарному напрямках позашкільної освіти передбачає формування активної життєвої позиції, адаптацію, готовність до безперервної освіти, конкурентної боротьби на ринку праці, потребу ініціативно включатися в систему нових економічних відносин, підприємницьку діяльність.

Формування соціальної компетентності підлітків у дитячому об'єднанні / Т. Окушко // Нова пед. думка. – 2011. – № 4. – С. 92-94. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.

Розглянуто проблему формування соціальної компетентності підлітків у дитячому об'єднанні. Наведено класифікацію дитячих об'єднань за такими принципами: територіальний, чисельності, гендерний, тривалості діяльності, основного місцеперебування, цільової орієнтованості, а також види дитячих об'єднань. Визначено такі структурні компоненти соціальної компетентності: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, особистісний, поведінковий та відповідні їм критерії і показники: пізнавальна активність, інтерес і готовність до соціальної взаємодії, соціально-комунікативні вміння та навички, самостійність. Запропоновано шляхи оптимізації процесу формування соціальної компетентності підлітків у дитячому об'єднанні. Окреслено перспективи подальших досліджень проблеми взаємодії дитячих об'єднань із загальноосвітніми і позашкільними закладами та сім'єю.

Метод проектів як засіб формування соціальної компетентності учнів у технічних гуртках позашкільних навчальних закладів / О. Липецький // Нова педагогічна думка. – 2011. – № 3. – С. 8-10. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.

Розглянуто підходи науковців до визначення сутності поняття соціальної компетентності. Охарактеризовано структурні компоненти соціальної компетентності, умови її формування у науково-технічних гуртках. Уточнено поняття "компетентнісний підхід" у системі позашкільної освіти. Підкреслено, що поняття компетентності ширше за поняття знання, вміння або навички, і включає як інтелектуальну, так і діяльну сферу. Обґрунтовано метод проектної діяльності як основний у формуванні соціальної компетентності вихованців науково-технічних гуртків позашкільних навчальних закладів.

Теоретичні основи та діагностичне дослідження формування соціальної компетентності підлітка / Н. Гринченко // Рідна школа. – 2008. – № 12. – С. 14-16. – Бібліогр.: 12 назв. – укр.

Здійснено теоретичний аналіз проблеми соціалізації учнів. Розглянуто ідеї сучасних дослідників, які надають вектор розвитку інноваційних ідей формування соціальної компетентності. Окреслено найпоширеніші визначення педагогічних умов та формулювання складових соціально компетентної особистості. Визначено поняття "соціально компетентна особистість" та напрямки ефективного впливу на її формування, акцентовано увагу на те, що в розглянутих працях автори майже не приділяють уваги таким важливим аспектам, як уміння підлітка планувати і доцільно використовувати час та зберігати власне здоров'я. Визначено соціально компетентну особистість як інтегрований показник особистості, що складається: з моральних цінностей - відповідальність, дбайливість, патріотизм; з уміння гнучко встановлювати ефективну взаємодію з навколишнім середовищем для самовдосконалення; з навичок раціонально планувати та використовувати власний час; з навичок дбайливого ставлення до здоров'я. Висвітлено результати діагностичного дослідження особливостей внутрішніх сімейних відносин та їх впливу на соціалізацію підлітків. Доведено, що внутрішня сімейна атмосфера дійсно впливає на спрямованість спілкування підлітків. Зазначено, що вдалося встановити взаємозв'язок між проявами директивності, ворожості у вихованні, непослідовності в поведінці батьків та особистісною спрямованістю спілкування підлітків, зокрема такими її формами, як конформна та авторитарна. Констатовано, що діагностика дала можливість чітко визначити проблеми, які необхідно врахувати у моделюванні педагогічних умов формування соціально компетентної особистості підлітка.

Теоретико-методичні засади виховання соціально компетентної особистості у позашкільних навчальних закладах / О. Литовченко // Нова педагогічна думка. – 2011. – № 3. – С. 14-16. – Бібліогр.: 8 назв. – укр.

Розглянуто теоретичні аспекти, актуальні в межах дослідження проблеми виховання соціально компетентної особистості у позашкільних навчальних закладах. Проаналізовано погляди вітчизняних та зарубіжних науковців на категорії "компетентність", "соціальна компетентність". Визначено

основні концептуальні ідеї в межах проблеми виховання соціальної компетентності особистості. На основі теоретичних положень компетентнісного підходу в освіті, наукових підходів, надано тлумачення поняття "соціальна компетентність". Конкретизовано основну мету виховання соціально компетентної особистості у позашкільних навчальних закладах.

РОЗДІЛ III. РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ТА ДЕВІАЦІЯМИ ПОВЕДІНКИ

Особливе значення має розвиток соціальної компетентності у дітей з особливими освітніми потребами та «важких» дітей, які через особливості фізичного розвитку та виховання обмежені у взаємодії з оточуючою реальністю. Для того, щоб така дитина могла успішно адаптуватися в соціумі та в подальшому активно включатися в усі сфери соціального життя суспільства, розвиток її соціальної компетентності повинен бути пріоритетом у батьків, вчителів та вихователів. Оскільки розвиток соціальної компетентності, як зазначалося вище, здійснюється в періоди, коли основною діяльністю дитини є навчання, то діти з особливими освітніми потребами і в сфері розвитку життєво необхідних компетентностей потребують особливої уваги та спеціалізованих форм та методів їх розвитку.

Формування соціальної компетентності учнів з обмеженими можливостями здоров'я засобами проектної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / О. Л. Позднякова; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2010. – 22 с. – укр.

Уточнено дефініції поняття "соціальна компетентність" учнів, виокремлено об'єктивні та суб'єктивні чинники, які ускладнюють їх соціалізацію. Визначено основні домінуючі компоненти соціальної компетентності. Досліджено базові здатності, рівень засвоєння яких в сукупності визначає рівень їх соціальної компетентності. Розроблено та перевірено ефективність програми поетапного включення учнів у проектну діяльність, зміст і технології формування соціальної компетентності учнів з урахуванням стану здоров'я. Встановлено методичні рекомендації для вчителів щодо оптимізації процесу формування соціальної компетентності засобами проективної діяльності.

Реалізація компетентнісної парадигми у роботі з батьками дітей із порушеннями психофізичного розвитку / І. Білозерська // Дефектологія. – 2011. – № 3. – С. 14-17. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

Подано методичні підходи щодо формування компетентності батьків, які виховують дитину з порушеннями психофізичного розвитку. Розглянуто поняття батьківської компетентності, підкреслено його інтегративну природу. Зазначено, що народження дитини з порушеннями призводить до

змін психологічного стану батьків в ціннісно-емоційній сфері, переживання батьків часто перевищують рівень допустимих навантажень і виявляються у вегетативних й астеничних порушеннях. Обґрунтовано значущість і перспективність підвищення батьківської компетентності в спеціально створених педагогічних умовах, які базуються на кооперативно-консультаційних засадах й засновуються на визначенні: "від фіксації дисфункції до використання потенціалу". Визначено базові батьківські компетенції нової методологічної парадигми надання допомоги батькам, які виховують дітей з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема: компетенція подолання, пізнавальна та спеціальна, соціальна та педагогічна компетенції. Окреслено теоретичні підходи за визначення складових батьківської компетентності. Визначено завдання, основні напрямки роботи та складові програми з формування батьківської компетентності.

Контроль та оцінювання соціальної компетентності учнів з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному класі / Т. Сак // Дефектологія. – 2010. – № 4. – С. 8-12. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

Розглянуто особливості контролю та оцінювання складових соціальної компетентності учня з особливостями психофізичного розвитку, зокрема, поведінки, самооцінювання. Наведено психофізичні механізми реалізації цього процесу в інклюзивному класі. Визначено ключові компетентності, встановлені педагогічною спільнотою України, чільне місце серед яких посідає соціальна компетентність, що охоплює різні вміння. Висвітлено формування самооцінки, яка є довгостроковою метою у розвитку соціальної компетентності людини. Виокремлено завдання, в яких конкретизується ця мета, серед яких - вчити порівнювати власні дії та вчинки з діями і вчинками інших людей, визначати критерії оцінювання власних дій і вчинків людей, вчити оцінювати власні дії та вчинки. Зроблено висновок, що у процесі формування соціальної компетентності учня з особливостями психофізичного розвитку, головними є корекція поведінки та налагодження суспільних і неформальних емоційно особистісних стосунків з однолітками.

Психолого-педагогічні умови формування соціальної компетентності виховання закладів соціальної реабілітації / В. В. Баранов // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. – 2011. – 13, Ч. 5. – С. 7-13. – Бібліогр.: 9 назв. – укр.

Зауважено, що соціальна реабілітація дитини з девіантною поведінкою є комплексним процесом, результатом якого є ресоціалізація дитини з подальшим продовженням соціального виховання і формування соціальної компетентності. Запобігання вихованню у реабілітаційній установі соціально некомпетентної особистості може здійснюватися тільки зміщенням акценту роботи закладів соціальної реабілітації з мети «допомога», яка визначається як головна задача у чинній нормативній базі, до мети «активна соціальна діяльність дитини». Наголошено, що ця діяльність повинна здійснюватися як у межах соціально-реабілітаційного

закладу, так і поза його межами - перетворення соціальної діяльності у діяльність особисто вигідну і корисну для вихованця, що вихованець повинен усвідомлювати і відчувати забезпечення вільного вибору дитиною приваблюваного для неї виду діяльності - розширення соціальних контактів з зовнішнім світом, відхід від закритості реабілітаційної установи.

РОЗДІЛ ІV. ГОТОВНІСТЬ ВИКЛАДАЦЬКОГО КОЛЕКТИВУ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Розвиток соціальної компетентності, як і будь-якої із інтегральних компетентностей вимагає від педагогічного колективу професійної та психологічної готовності до виконання покладених на нього функцій. Педагог повинен володіти не лише теоретичними знаннями про сутність соціальної компетентності та методи її формування та розвитку, але і уміннями та навичками успішної взаємодії з соціальною реальністю. такі навички педагог засвоює не тільки під час навчання за обраним фахом, але і в безпосередній професійній діяльності та в процесі самоосвіти і підвищення кваліфікації.

Використання шкільних курсів історії у формуванні готовності педагогів до розвитку соціальної компетентності у старших підлітків / О. Оксенюк // Нова педагогічна думка. – 2011. – № 3. – С. 26-30. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.

Розкрито сутність і специфіку тематично-ціннісного структурування змісту уроків з історії України щодо проблеми формування національних цінностей у старших підлітків як складової розвитку їх соціальної компетентності у шкільних та позашкільних навчальних закладах. Проаналізовано навчальні програми з історії України та Всесвітньої історії для загальноосвітніх навчальних закладів з точки зору можливостей формування національних цінностей. Підкреслено, що сформованість національних цінностей у старшого підлітка є результатом реалізації комплексу зовнішніх виховних впливів, поєднаних із роботою суб'єкта над собою. Визначено критерії відбору і структурування навчального змісту підручників з історії. Запропоновано зразок матеріалів тематично-ціннісного структурування змісту уроків з історії України для ІХ класів загальноосвітніх шкіл.

Соціально-психологічний потенціал особистості у ХХІ столітті / Н. В. Кондратюк // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 29. – С. 266-271. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

Проаналізовано компоненти соціально-психологічного потенціалу особистості старшокласників. Виявлено їх психологічні закономірності та встановлено їх вплив на розвиток особистості в юнацькому віці. Детально розглянуто поняття "соціально-психологічний потенціал". Обґрунтовано труднощі підлітків у виявленні соціальної компетентності.

Охарактеризовано базові потреби старшокласників, що дозволяє зрозуміти психологічні проблеми розвитку соціально-психологічного потенціалу.

Андрагогічна модель підготовки класних керівників до формування соціальної компетентності підлітка / Н. В. Гринченко // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 29. – С. 121-127. – Бібліогр.: 12 назв. – укр.

Наведено авторську андрагогічну модель розвитку мотиваційної, когнітивної, креативної сфери класних керівників щодо організації та планування позакласної роботи з формування соціально компетентної особистості підлітка. На підставі досліджень доведено, що безперервність процесу формування соціальної компетентності особистості забезпечується наявністю стійкої мотиваційно-емоційної спрямованості, когнітивно-базової основи та креативно-практичної діяльності. Окреслено форми та методи роботи з підготовки класних керівників до формування соціальної компетентності підлітків.

Соціальна компетентність як складова частина компетентнісного підходу / Н. В. Борбич / Педагогічний пошук. – 2011. – №2. – С.11-13. – Бібліогр.: 7 назв. – укр..

Проаналізовано стан розробленості проблеми компетентності особистості у психолого-педагогічній літературі та розглянуто різні наукові підходи до визначення понять «компетентність» та «соціальна компетентність». Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено сутність, зміст, структуру соціальної компетентності. Визначено соціально-педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування соціальної компетентності в особистості: включеність у соціальну діяльність, соціальний вибір дій, суб'єкт-суб'єктна взаємодія. Зроблено висновок, що соціальна компетентність є набутою здатністю особистості гнучко орієнтуватися в мінливих соціальних умовах та ефективно взаємодіяти з соціальним середовищем; що вивчення її змісту та структури дасть можливість розкрити механізми адаптації особистості до соціокультурних умов інформаційного суспільства, які постійно змінюються.

РОЗДІЛ V. РОЗВИТОК ОКРЕМИХ ВИДІВ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Соціальна компетентність є комплексом знань, умінь та навичок взаємодії людини із соціальною дійсністю. В комплекс заходів з розвитку соціальної компетентності входять: а) розвиток комунікативної компетентності, яка відповідає за процеси безпосередньої комунікації людини з оточуючим світом, б) розвиток громадянської компетентності, яка відповідає за засвоєння дитиною основних правил та норм поведінки в суспільстві, повагу до громадянських цінностей, держави та права, пошани

до свого народу та нації, та визнання суверенітету інших народів, в) его-компетенція, яка відповідає за самовизначення дитини в соціумі, виявлення свого соціального призначення та соціальної приналежності.

а) розвиток комунікативної компетентності

Педагогічні технології формування комунікативної компетентності старшокласників у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / А. П. Хом'як; Ін-т педагогіки НАПН України. – К., 2010. – 20 с. – укр.

Розкрито суть і структурну будову поняття "комунікативна компетентність". Визначено психолого-педагогічні умови та шляхи використання потенціалу предметів гуманітарного циклу в формуванні комунікативної компетентності. Теоретично обгрунтовано й експериментально перевірено ефективність нової педагогічної технології формування комунікативної компетентності старшокласників. Виявлено специфічні особливості педагогічної технології підготовки учнів щодо іншомовного спілкування. Експериментально доведено ефективність даних педагогічних технологій, їх доцільність використання у навчально-виховному процесі.

Підготовка майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / З. В. Залібовська-Ільніцька; Житомир. держ. ун-т ім. І.Франка. – Житомир, 2009. – 20 с. – укр.

Проведено теоретико-експериментальне дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативної компетентності молодших школярів. Розкрито значення комунікації як необхідної умови підготовки студентів педагогічних ВНЗ до даного виду професійної діяльності. Проаналізовано наукові підходи щодо проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативної компетентності молодших школярів (діяльнісний, особистісно-орієнтований, системний, професіографічний, технологічний, інтегративний, комунікативний). Розкрито сутність і взаємозв'язок базових понять дослідження, зокрема, таких, як "компетентність", "комунікація", "комунікативна компетентність", "комунікативна компетентність молодшого школяра", "готовність майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів". Обгрунтовано й апробовано технологію підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативної компетентності молодших школярів, запропоновано критерії визначення рівня готовності студентів педагогічних ВНЗ до здійснення даного виду професійної діяльності.

Проблема формування комунікативної компетентності сліпоглухих дітей у спеціальній літературі США та Великої Британії : автореф. дис... канд. пед.

наук: 13.00.03 / К. О. Глушенко; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2009. – 20 с. – укр.

Проаналізовано сучасні наукові підходи британських та американських учених щодо обґрунтування загальної концепції комунікації та розробки засобів формування комунікативної компетентності сліпоглухих дітей. Запропоновано визначення понять "комунікативна компетентність", "комунікативна компетенція", "комунікативні уміння та навички" стосовно сліпоглухих дітей. Визначено основні комунікативні компетенції, якими мають оволодіти такі діти, розглянуто доступні їм засоби спілкування та методика їх навчання. Проведено порівняльне дослідження вітчизняних і зарубіжних технологій формування комунікативної компетентності сліпоглухих дітей, показано їх переваги та недоліки. Обґрунтовано наукові підходи щодо оптимізації корекційної роботи зі сліпоглухими дітьми, спрямовані на формування у них комунікативної компетентності. Розроблено методичні рекомендації щодо їх впровадження у навчально-виховний процес спеціальних закладів для таких дітей.

Формування комунікативної компетентності старшокласників засобами організаційно-діяльничої гри : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / О. В. Добротвор; Ін-т педагогіки НАПН України. – К., 2011. – 20 с. – укр.

Розглянуто проблему формування комунікативної компетентності учнів старшої школи в навчально-виховному процесі ЗОНЗ. Розкрито суть і структуру поняття "комунікативна компетентність старшокласника". Визначено потенціал засобів малопоширеної в шкільному навчанні організаційно-діяльничої гри (ОДГ) у процесі ефективного формування даної компетентності. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено дієвість ОДГ-технології формування комунікативної компетентності старшокласників. Запропонована модель технології базується на організації проблемної діяльності учнів без готових рішень і сценарію з використанням комплексу взаємопов'язаних дидактичних інтерактивних методів і рефлексивним осмисленням учасниками гри набутого досвіду комунікації. Характеристики ОДГ забезпечують стійку мотивацію учня-гравця, відповідають віковим особливостям старшокласників і завданням компетентнісної освіти. Доведено ефективність засобів ОДГ у процесі формування комунікативної компетентності старшокласників, доцільність використання такого різновиду дидактичної гри в навчально-виховному процесі.

Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи : монографія / Л. І. Мамчур; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. - Умань : Сочінський, 2012. – 449 с. – Бібліогр.: с. 411-449. – укр.
Досліджено філософські праці, що розкривають взаємозалежності особистості як члена суспільства та мови. Показано необхідність і значущість системи мовної освіти для становлення людини в соціумі, роль рідної мови у формуванні громадянина України. Обґрунтовано сутність,

структуру поняття "комунікативна компетентність" (КК), розглянуто психологічні та психолінгвістичні аспекти формування КК учнів основної школи. Висвітлено теорію та методологію КК, проаналізовано лінгводидактичні засади її формування в учнів з урахуванням принципів перспективності та наступності. Запропоновано й апробовано концептуальну модель-систему формування КК учнів V - X класів з урахуванням даних дидактичних принципів.

Історична освіта як чинник формування комунікативної компетентності / В. Безродна // Рідна школа. – 2010. – № 4/5. – С. 66-68. – Бібліогр.: 6 назв. – укр. Описано власний досвід з формування комунікативної компетентності учнів 10–11 класів на уроках історії в ліцеї Донецького національного університету. Розглянуто засоби формування позитивної мотивації у ліцеїстів до засвоєння знань - проблемне навчання і наочність. Охарактеризовано методи формування комунікативної компетентності під час навчальних занять, які базуються на принципі колективного обговорення проблеми. Зазначено, що використання інтерактивних методів в історичній освіті відіграє важливу роль у формуванні комунікативної компетентності ліцеїстів, яка є одним з основних чинників становлення особистості.

Шляхи підвищення ефективності підготовки майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів / З. В. Залібовська-Ільніцька // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2008. – № 5. – С. 27-32. – Бібліогр.: 3 назв. – укр.

Розглянуто шляхи підвищення ефективності підготовки майбутніх викладачів до формування комунікативної компетентності молодших школярів на матеріалі курсу "Основи культури і техніки мовлення". Акцентовано увагу на методі портфоліо, що стимулює студентів до активної участі в навчальному процесі. Надано рекомендації щодо покращення рівня комунікативної компетентності студентів і подальшого формування цієї здібності у молодших школярів.

Формування мовленнєвої компетентності як засобу соціально-психологічної адаптації дітей молодшого шкільного віку в сучасному суспільстві / О. Б. Колодич // Наука і освіта. – 2009. – № 10. – С. 194-197. – Бібліогр.: 12 назв. – укр.

Розглянуто принципи формування мовленнєвої компетентності як засобу соціально-психологічної адаптації дітей молодшого шкільного віку в сучасному суспільстві. Приведено порівняння змісту понять "компетенція" і "компетентність", виділено сутнісні характеристики цих понять. Досліджено розвиток мовної компетентності. Акцентовано увагу на комунікативному підході до навчання іншомовного спілкування дітей молодшого шкільного віку. Виокремлено такі поняття комунікативної компетентності як вербально-комунікативна компетентність, лінгвістична компетенція, невербальна комунікативна компетентність. Визначено

елементи комунікативної компетентності, необхідної для подальшої соціальної адаптації молодших школярів. Доведено, що комунікативний підхід до вивчення іноземних мов спрямований на розвиток умінь та навичок у молодших школярів практично використовувати реальну, "живу" мову і покликаний навчати не маніпулюванню мовними структурами, а усвідомленому поєднанню цих структур з їх комунікативними функціями в повсякденних ситуаціях спілкування.

Формування комунікативної компетентності на уроках української мови та літератури / І. В. Гайдаєнко, С. В. Левченко // Педагогічні науки: зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 59. – С. 80-84. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.

Запропоновано дослідження форм роботи, спрямованих на формування комунікативної компетентності на уроках української мови та літератури.

Лінгводидактичні підходи до формування комунікативної компетентності учнів основної школи / Л. І. Мамчур // Педагогічні науки: збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 59. – С. 125-129. – Бібліогр.: 9 назв. – укр.

З'ясовано сутність компетентнісного та комунікативно-діяльнісного підходів до навчання української мови, визначено їх роль у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи.

б) громадянська компетентність

Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання правознавства : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Т. М. Смагіна; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2007. – 20 с. – укр.

Висвітлено методiku формування громадянської компетентності (ГК) учнів у процесі навчання правознавства (НП). Проаналізовано історію становлення компетентнісного підходу у вітчизняній і зарубіжній педагогічних науках. Розкрито зміст понять "компетентність", "компетенція", "громадянська компетентність". Доведено, що тематика Конституційного права України є оптимальною для експериментальної роботи з моделювання методики формування ГК учнів у курсі правознавства. Наведено методичну модель формування ГК школярів у процесі НП. Формувальним етапом експерименту підтверджено ефективність впровадження даної моделі у процесі НП дев'ятикласників.

Теоретико-методичні засади виховання старшокласників як суб'єктів громадянського суспільства : монографія / В. В. Івашковський; НАПН України, Ін-т пробл. виховання. – К.: Паливода А. В., 2010. – 514 с. – Бібліогр.: 923 назв. – укр.

Здійснено науково-методологічне обґрунтування виховання старшокласників ЗНЗ як суб'єктів громадянського суспільства, що має на меті формування їх громадянської компетентності. Визначено суть поняття "виховання суб'єктів громадянського суспільства" як цілеспрямованого процесу підготовки старшокласників до життя у системі суспільних стосунків,

соціальної взаємодії й активної відповідальної участі в суспільно корисній роботі. Розглянуто поняття "громадянська компетентність" як цілісне інтегроване утворення, що виражається у сукупності здатностей особистості, необхідних для її успішної самореалізації та соціальної взаємодії в громадянському суспільстві. Обґрунтовано взаємозв'язок наступності та спадкоємності виховних аспектів у процесі виховання старшокласника як суб'єкта громадянського суспільства змісту та методам навчального задоволення його пізнавальних потреб. Визначено рівні виховання суб'єктів громадянського суспільства, виявлено обумовленості мотивації рівнем розвитку їх знань, умінь і навичок, а також психологічної підготовленості. Визначено особливості впливу на виховання суб'єкта, громадянина суспільного оточення, педагогічних, вікових та індивідуальних факторів.

Формування громадянських якостей школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / Г. І. Коберник // Пед. дискурс: зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 10. – С. 221-223. – Бібліогр.: 3 назв. – укр.

Розкрито педагогічні умови формування таких компонентів громадського виховання як суспільний обов'язок, відповідальність, моральна свідомість, повинність, любов і повага до своїх батьків, рідних, близьких людей.

Формування громадянської компетентності школярів через реалізацію системи громадянського виховання та освіти / Г. Рибак // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 4. – С. 135-138. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.

Висвітлено актуальну проблему реформування компетентностей сучасної освіти та найважливіші завдання сучасного виховання - формування людини-громадянина, для якої демократичне суспільство стане осередком реалізації творчих можливостей, задоволення особистих та соціальних інтересів. Розглянуто ключові компетентності, серед яких однією з основних є громадянська компетентність (сукупність освітніх елементів, що складаються зі знань, умінь і навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості). Визначено методичну проблему, над якою працює педагогічний колектив Тернопільської загальноосвітньої школи I - III ступенів № 9 - "Реалізація комплексної системи громадянської освіти на виховання учнівської молоді". Охарактеризовано розроблену систему громадянської освіти в цій школі, головною метою якої є виховання громадянина, який повинен володіти певними знаннями, уміннями, цінностями, бажаннями брати участь в суспільно-політичному житті.

Громадянські компетентності та їх формування у молодших школярів / О. І. Папач, Т. П. Козачук // Наша школа. – 2007. – № 3. – С. 10-15. – Бібліогр.: 8 назв. – укр.

Запропоновано комплекс педагогічних правил для роботи вчителя початкових класів. Визначено фактори впливу на розвиток особистості дитини, мету виховання дитини та особистісні риси громадянина-патріота

України. Розглянуто якості, які повинен мати вчитель, що формує громадянську компетентність дитини. Розкрито зміст поняття "громадянськість". Виділено ланки процесу формування громадянської компетентності учнів середніх і старших класів. Сформульовано завдання та окреслено форми роботи з формування політкультурної компетентності молодших учнів. Представлено методику проведення інтегрованого уроку читання з елементами народознавства (III клас) на тему "Звичаї та обряди українського народу".

Формування громадянської компетентності старшокласників через виховний потенціал предметів суспільно-гуманітарного циклу / Т. В. Колган // Наша школа. – 2012. – № 1. – С. 21-26. – Бібліогр.: 9 назв. – укр.

Висвітлено завдання, які стоять перед школою - виховати громадянина, найвищою чеснотою якого була б любов до Батьківщини та свого народу. Розглянуто питання когнітивного, цілісного, діяльнісного компонентів формування громадянськості. Визначено потенціал навчальних предметів суспільно-гуманітарного циклу стосовно питання, що вивчається. Вміщено таблицю компонентів формування громадянської компетентності старшокласників через виховний потенціал навчальних предметів.

Громадянська освіта як фактор формування громадянських компетентностей сучасної молоді / О. Шестоपालюк // Рідна школа. – 2010. – № 3. – С. 33-35. – Бібліогр.: 6 назв. - укр.

Розглянуто проблему формування громадянської освіти (ГО) сучасної молоді України у рамках проекту Ради Європи "Освіта для демократичного громадянства" (1997). Зазначено, що остаточно розробленої концепції ГО в Україні немає, не спостерігається й однозначного розуміння громадянського суспільства та громадянської культури, які сприяли б обмеженню ролі держави в освітній політиці суспільства, подоланню тоталітарного мислення й утвердженню ідейного плюралізму в освіті, формуванню нової моделі спеціаліста заснованої на поєднанні професійних і громадянських якостей. Виокремлено ключові компетентності громадянської компетентності: дослідницька компетентність, компетентність соціального вибору, компетентність соціальної дії, комунікативна компетентність, навчальна компетентність; розглянуто елементи громадянської компетентності (ціннісний, діяльнісний і процесуальний). Наголошено, що стандарти громадянського виховання повинні будуватися на принципово новій основі як багаторівневі та багатопозиційні стандарти-орієнтири, які на сьогоднішній день створити ще не вдалося.

Громадянська компетентність старшокласників у контексті парадигми сучасної освіти до особистісно зорієнтованого навчання / О. Кучер // Нова педагогічна думка. – 2008. – № 4. – С. 194-198. – Бібліогр.: 21 назв. – укр.

Запропоновано певний алгоритм для дослідження цілісної системи, компонентами якої є: потреба суспільства в оновленні парадигми шкільної

освіти, демократизація освіти. Охарактеризовано поняття "громадянська освіта", методи викладання громадянознавства. Висвітлено досвід практичної діяльності вчителя історії та інших суспільних дисциплін у виховній роботі із старшокласниками у формуванні громадянської компетентності. Відзначено, що формування громадянської компетентності - важливий чинник досягнення ефективності освітньої діяльності, шлях до демократії в суспільстві та державі.

Формування громадянської компетентності учнів профільних класів засобами варіативних суспільствознавчих предметів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. А. Кучер; НАПН України, Ін-т педагогіки. – Київ, 2014. – 20 с. – укр.

Показано можливості формування громадянської компетентності учнів профільних класів засобами варіативних суспільствознавчих предметів. Проаналізовано розвиток громадянської компетентності в історичному контексті, сучасний стан теорії та практики впровадження формування громадянської компетентності учнів профільних класів засобами варіативних суспільствознавчих предметів. Визначено роль сформованої громадянської компетентності у системі особистісно-орієнтованої освіти. Вперше визначено методичні умови формування громадянської компетентності учнів класів суспільно-гуманітарного профілю навчання засобами варіативних предметів. Уточнено зміст понять "компетенція", "компетентність", "громадянськість", "громадянська компетентність", "методи формування громадянської компетентності". Розроблено, теоретично обгрунтовано й експериментально перевірено методичну модель формування громадянської компетентності учнів профільних класів у навчанні варіативних суспільствознавчих предметів.

Застосування засобів вивчення історії для формування національних цінностей у старших підлітків / О. Оксенюк // Нова педагогічна думка. – 2010. – № 3. – С. 84-88. – Бібліогр.: 3 назв. – укр.

Досліджено сутність механізму формування національних цінностей (НЦ). Окреслено шляхи застосування засобів вивчення історії для формування НЦ у старших підлітків. На авторській схемі представлено структурні зв'язки методів формування НЦ, побудованої за результатами вивчення теорії і практики НЦ засобами історичної освіти. Для прикладу висвітлено процес формування НЦ на уроці історії у 8 - 9 класах ЗОШ. Національну самосвідомість визначено як інтегративну якість особистості у системі відносин "особистість – нація". Наведено схему аналізу ціннісноформувального потенціалу уроку історії. Резюмовано, що структура формування НЦ базується на механізмі формування національної свідомості та на психологічній структурі формування ціннісної орієнтації.

в) его-компетенція (самоідентифікація)

Соціокультурна самоідентифікація та адаптація молодшого школяра / В. Терпан // Соціальна психологія. – 2011. – № 5. – С. 154-162. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

Розглянуто особливості динаміки соціокультурної самоідентифікації і соціальної адаптації в молодшому шкільному віці. Досліджено соціальні детермінанти (навчальна успішність, відносини з учителем, батьками та ровесниками) самоідентифікації молодшого школяра.

Педагогічні умови формування моральної поведінки підлітків у сім'ї : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / С. Е. Костенко; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2013. – 20 с. – укр.

Досліджено проблему формування моральної поведінки підлітків у сім'ї. Уточнено сутність поняття моральної поведінки підлітків, визначено структурні компоненти, рівні та критерії, показники її сформованості. Обґрунтовані педагогічні умови, що сприяють активізації морального виховання у сім'ї спрямованого на формування моральної поведінки підлітків. Доведено, що ефективність формування моральної поведінки підлітків у сім'ї підвищується за умов впровадження у виховний процес загальноосвітнього закладу системи позаурочних заходів, зміст яких ґрунтується на засадах виділення педагогічних умов - готовність батьків до здійснення морального виховання підлітків на основі використання культурологічного підходу до створення виховного простору; моральна самоідентифікація підлітка, основою якої є актуалізація його життєвого (витагеного) досвіду в процесі створення ситуації успіху, що забезпечують високий та достатній рівні сформованості моральної поведінки підлітків в сім'ї. Розглянуто педагогічні умови реалізовані за допомогою культуроорієнтованої технології та групи методів: інформаційно-просвітницькі методи (метод бесіди, метод індукції), метод ігрового моделювання, метод топографічного підходу, метод іміджування, метод додатковості, метод колективно-перспективного очікування, метод морального гартування. Зазначено основу технології, яка склала парадигму культуровідповідності та культуротворчості, орієнтовану на усвідомлення та реалізацію в моральному вихованні культурних цінностей. Визначено, що принципом конструювання технології виховання виступило сполучення трьох проєкцій: соціальної, культурної і особистісної.

Психологічні особливості формування гендерної моделі поведінки у хлопчиків молодшого шкільного віку за допомогою українських народних казок / С. М. Симоненко, І. В. Нападівська // Наука і освіта. – 2008. – № 7. – С. 169-174. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

Розкрито результати дослідження гендерної самоідентифікації у хлопчиків молодшого шкільного віку, а також формування в них гендерної моделі поведінки за допомогою українських народних казок.

Психологічні особливості становлення здатності до самоефективності в юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / В. В. Лук'яненко; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2011. – 20 с. – укр.

Досліджено сутність, роль, вікові особливості становлення здатності до самоефективності в юнацькому віці. Представлено аналіз науково-теоретичних концепцій та підходів до вивчення проблеми самоефективності у зарубіжній, радянській та вітчизняній психології, розкрито вікові особливості її прояву. Визначено структуру (загальна самоефективність, самоефективність соціальних взаємин, самоефективність у діяльності), критерії та показники її діагностування (оцінка використання власних здібностей: очікування успіху; соціальна компетентність: ініціатива та стійкість в соціальних контактах; здатність планувати та коригувати: гнучкість і наполегливість у досягненні мети), рівні прояву (високий, середній, низький). Встановлено взаємозв'язки між здатністю до самоефективності з самоповагою, копінг-стратегіями, почуттям впевненості в собі, соціально-психологічною адаптацією, мотивацією навчання у ВНЗ. Обґрунтовано, розроблено, апробовано психокорекційну програму підвищення здатності до самоефективності в юнацькому віці шляхом впливу на її емпіричні кореляти активними соціально-психологічними методами навчання. Доведено ефективність даної програми, що робить можливим її впровадження у навчально-виховний процес як чинника особистісного зростання в юнацькому віці. Сформульовано практичні рекомендації для психологів, викладачів.

Ідентифікація у вихованні особистості / І. Бех // Рідна школа. – 2013. – № 4/5. – С. 20-25. – Бібліогр.: 10 назв. – укр.

Узагальнено підходи щодо визначення ідентифікації, наведено класифікацію цих визначень за такими характеристиками: моделювання цінностей, норм, ідеалів іншої людини, уподібнення іншому, ототожнення суб'єкта з іншою особою. Наведено та охарактеризовано форми ідентифікації особистості: особистісна самоідентифікація, групова та професійна ідентифікація, соціальна інтеграція. Розглянуто систему базових понять "Я"-концепції: ідентичність – особиста ідентичність – міжгрупова ідентифікація. Наголошено на ефективності спільної діяльності для подолання конфліктів та подолання егоцентричної спрямованості у взаєминах між суб'єктами. Проаналізовано особливості кризи підлітково-юнацького віку: нездатність будувати кар'єру, душевний розлад, деперсоналізація, відчуженість тощо. Виокремлено наступні причини соціального конфлікту між поколіннями: трансформація суспільної свідомості, заміна авторитарної парадигми взаємодії з молоддю на парадигму партнерських стосунків; відсутність спільної діяльності; втрата авторитету дорослими. Констатовано, що ідентифікація забезпечує міжособистісну й групову ідейно-ціннісну взаємодію.

Алфавітний список авторів

1. Баранов В. В. Психолого-педагогічні умови формування соціальної компетентності виховання закладів соціальної реабілітації / В. В. Баранов // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. – 2011. – 13, Ч. 5. – С. 7-13. – Бібліогр.: 9 назв. – укр.
2. Безкоровайна О. Соціальна компетентність старшокласника в контексті особистісно-зорієнтованого підходу / О. Безкоровайна // Нова педагогічна думка. – 2011. – № 4. – С. 49-53. – Бібліогр.: 8 назв. – укр..
3. Безродна В. Історична освіта як чинник формування комунікативної компетентності / В. Безродна // Рідна школа. – 2010. – № 4/5. – С. 66-68. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.
4. Бех І. Ідентифікація у вихованні особистості / І. Бех // Рідна школа. – 2013. – № 4/5. – С. 20-25. – Бібліогр.: 10 назв. – укр.
5. Биковська О. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти / О. Биковська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2012. – № 2. – С. 24-29. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.
6. Білозерська І. Реалізація компетентнісної парадигми у роботі з батьками дітей із порушеннями психофізичного розвитку / І. Білозерська // Дефектологія. – 2011. – № 3. – С. 14-17. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.
7. Бобрич Н. В. Соціальна компетентність як складова частина компетентнісного підходу / Н. В. Борбич / Педагогічний пошук. – 2011. – №2. – С.11-13. – Бібліогр.: 7 назв. – укр..
8. Гайдаєнко І. В. Формування комунікативної компетентності на уроках української мови та літератури / І. В. Гайдаєнко, С. В. Левченко // Педагогічні науки: збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 59. – С. 80-84. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.
9. Глушенко К. О. Проблема формування комунікативної компетентності сліпоглухих дітей у спеціальній літературі США та Великої Британії : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.03 / К. О. Глушенко; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2009. – 20 с. – укр.
10. Гринченко Н. В. Андрагогічна модель підготовки класних керівників до формування соціальної компетентності підлітка / Н. В. Гринченко // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 29. – С. 121-127. – Бібліогр.: 12 назв. – укр.
11. Гринченко Н. Теоретичні основи та діагностичне дослідження формування соціальної компетентності підлітка / Н. Гринченко // Рідна школа. – 2008. – № 12. – С. 14-16. – Бібліогр.: 12 назв. – укр.
12. Данилейко С. Використання ідей В. Сухомлинського в процесі формування соціальної компетентності молодших школярів / С. Данилейко // Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки / ред. В. В. Радул [та ін.]. - Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – Вип. 101. – С. 118-124. - Бібліогр.: 7 назв. – укр..
13. Данилейко С. І. Поліпшення якості навчальної літератури з християнської етики як чинник формування соціальної компетентності молодших школярів / С. І. Данилейко // Наукові записки КДПУ. Серія:

Педагогічні науки / ред. В. В. Радул [та ін.]. – Кіровоград : КДПУ, 2010. – Вип. 88. – С. 71-75. – Бібліогр. в кінці ст. – укр..

14. Добротвор О. В. Формування комунікативної компетентності старшокласників засобами організаційно-діяльній гри : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / О. В. Добротвор; Ін-т педагогіки НАПН України. – К., 2011. – 20 с. – укр.

15. Дорожко М. В. Теоретичні питання формування в молодших школярів ключових компетентностей / М. В. Дорожко // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 40. – С. 105-110. – Бібліогр.: 3 назв. – укр..

16. Залібовська-Ільницька З. В. Підготовка майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / З. В. Залібовська-Ільницька; Житомир. держ. ун-т ім. І.Франка. – Житомир, 2009. – 20 с. – укр.

17. Залібовська-Ільницька З. В. Шляхи підвищення ефективності підготовки майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів / З. В. Залібовська-Ільницька // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2008. – № 5. – С. 27-32. – Бібліогр.: 3 назв. – укр.

18. Запасникова О., Лівенцев О. Виховання старшокласників як суб'єктів соціальної сфери життя громадянського суспільства / О. Запасникова, О. Лівенцев // Рідна школа: щомісяч. наук.-пед. журн. – 2013. – № 12. – С. 56-60. – Бібліогр.: 3 назви. – укр..

19. Івашковський В. В. Теоретико-методичні засади виховання старшокласників як суб'єктів громадянського суспільства : монографія / В. В. Івашковський; НАПН України, Ін-т пробл. виховання. – К.: Паливода А. В., 2010. – 514 с. – Бібліогр.: 923 назв. – укр.

20. Коберник Г. І. Формування громадянських якостей школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / Г. І. Коберник // Пед. дискурс: зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 10. – С. 221-223. – Бібліогр.: 3 назв. – укр.

21. Колган Т. В. Формування громадянської компетентності старшокласників через виховний потенціал предметів суспільно-гуманітарного циклу / Т. В. Колган // Наша школа. – 2012. – № 1. – С. 21-26. – Бібліогр.: 9 назв. – укр.

22. Колодич О. Б. Формування мовленнєвої компетентності як засобу соціально-психологічної адаптації дітей молодшого шкільного віку в сучасному суспільстві / О. Б. Колодич // Наука і освіта. – 2009. – № 10. – С. 194-197. – Бібліогр.: 12 назв. – укр.

23. Кондратюк Н. В. Соціально-психологічний потенціал особистості у XXI столітті / Н. В. Кондратюк // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 29. – С. 266-271. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

24. Костенко С. Е. Педагогічні умови формування моральної поведінки підлітків у сім'ї : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / С. Е. Костенко; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2013. – 20 с. – укр.

25. Кузьміч Т. О. Формування соціальної компетентності старшокласників засобами слов'янської культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 /

- Т. О. Кузьміч; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань, 2014. – 19 с. – укр.
26. Кучер О. А. Формування громадянської компетентності учнів профільних класів засобами варіативних суспільствознавчих предметів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. А. Кучер; НАПН України, Ін-т педагогіки. – Київ, 2014. – 20 с. – укр.
27. Кучер О. Громадянська компетентність старшокласників у контексті парадигми сучасної освіти до особистісно зорієнтованого навчання / О. Кучер // Нова педагогічна думка. – 2008. – № 4. – С. 194-198. – Бібліогр.: 21 назв. – укр.
28. Липецький О. Метод проектів як засіб формування соціальної компетентності учнів у технічних гуртках позашкільних навчальних закладів / О. Липецький // Нова педагогічна думка. – 2011. – № 3. – С. 8-10. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.
29. Литовченко О. Виховання соціально компетентної особистості в позашкільному навчальному закладі / О. Литовченко // Шлях освіти. – 2009. – № 4. – С. 28-31. – укр.
30. Литовченко О. Теоретико-методичні засади виховання соціально компетентної особистості у позашкільних навчальних закладах / О. Литовченко // Нова педагогічна думка. – 2011. – № 3. – С. 14-16. – Бібліогр.: 8 назв. – укр.
31. Лук'яненко В. В. Психологічні особливості становлення здатності до самоефективності в юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / В. В. Лук'яненко; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2011. – 20 с. – укр.
32. Малахова С., Апалькова Т., Фокіна Н. Розвиток соціальної та громадянської компетентностей старшокласників засобами телекомунікаційних проектів / С. Малахова, Т. Апалькова, Н. Фокіна // Рідна школа : щомісяч. наук.-пед. журн. – 2013. – № 12. – С. 61-65. – Бібліогр.: 5 назв. – укр..
33. Мамчур Л. І. Лінгводидактичні підходи до формування комунікативної компетентності учнів основної школи / Л. І. Мамчур // Педагогічні науки: збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 59. – С. 125-129. – Бібліогр.: 9 назв. – укр.
34. Мамчур Л. І. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи : монографія / Л. І. Мамчур; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. - Умань : Сочінський, 2012. – 449 с. – Бібліогр.: с. 411-449. – укр.
35. Оксенюк О. Використання шкільних курсів історії у формуванні готовності педагогів до розвитку соціальної компетентності у старших підлітків / О. Оксенюк // Нова педагогічна думка. – 2011. – № 3. – С. 26-30. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.
36. Оксенюк О. Застосування засобів вивчення історії для формування національних цінностей у старших підлітків / О. Оксенюк // Нова педагогічна думка. – 2010. – № 3. – С. 84-88. – Бібліогр.: 3 назв. – укр.

37. Окушко Т. Формування соціальної компетентності підлітків у дитячому об'єднанні / Т. Окушко // Нова педагогічна думка. – 2011. – № 4. – С. 92-94. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.
38. Папач О. І. Громадянські компетентності та їх формування у молодших школярів / О. І. Папач, Т. П. Козачук // Наша школа. – 2007. – № 3. – С. 10-15. – Бібліогр.: 8 назв. – укр.
39. Позднякова О. Л. Формування соціальної компетентності учнів з обмеженими можливостями здоров'я засобами проектної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / О. Л. Позднякова; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2010. – 22 с. – укр.
40. Рибак Г. Формування громадянської компетентності школярів через реалізацію системи громадянського виховання та освіти / Г. Рибак // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 4. – С. 135-138. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.
41. Савенко Н. Педагогічне проектування закладу життєвої компетентності / Н. Савенко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2012. – № 2. – С. 90-93. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.
42. Сак Т. Контроль та оцінювання соціальної компетентності учнів з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному класі / Т. Сак // Дефектологія. – 2010. – № 4. – С. 8-12. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.
43. Симоненко С. М. Психологічні особливості формування гендерної моделі поведінки у хлопчиків молодшого шкільного віку за допомогою українських народних казок / С. М. Симоненко, І. В. Нападовська // Наука і освіта. – 2008. – № 7. – С. 169-174. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.
44. Смагіна Т. М. Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання правознавства : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Т. М. Смагіна; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2007. – 20 с. – укр.
45. Терпан В. Соціокультурна самоідентифікація та адаптація молодшого школяра / В. Терпан // Соціальна психологія. – 2011. – № 5. – С. 154-162. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.
46. Хом'як А. П. Педагогічні технології формування комунікативної компетентності старшокласників у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / А. П. Хом'як; Ін-т педагогіки НАПН України. – К., 2010. – 20 с. – укр.
47. Чернова Л., Керчмар Д. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: кроки до європейської школи здоров'я / Л. М. Чернова, Д. Керчмар // Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: здоров'я через освіту: матеріали V Міжнар. та XIX Всеукр. пед. читань, 11-12 жовт. 2012 р. у м. Донецьку: [у 4 т.] / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України, Укр. асоц. ім. Василя Сухомлинського, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського, Донец. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Донецьк: Витоки, 2012. – Т. 4. – С. 276-279. – Бібліогр.: 10 назв. – укр..
48. Шестопалюк О. Громадянська освіта як фактор формування громадянських компетентностей сучасної молоді / О. Шестопалюк // Рідна школа. – 2010. – № 3. – С. 33-35. – Бібліогр.: 6 назв. - укр.

49. Шульський М. В. Школа соціальної адаптації / М. В. Шульський // Педагогічний пошук. – 2013. – № 2. – С. 38-42. – Бібліогр.: 7 назв. – укр.